

joods historisch museum

zicht op heden en verleden van het jodendom

Bijna 55 jaar na de oprichting verhuisde het Joods Historisch Museum van de Amsterdamse Waag naar het Jonas Daniël Meijerplein, waar het op 5 mei jl. officieel voor het publiek werd opengesteld. Volgens joods gebruik werd op die dag een mezoza - een deurpostkokertje met twee teksten uit Deuteronomium - aangeslagen aan de hoofdingang van het museum. De nieuwe behuizing bestaat nu uit het zg. Hoogduits synagogencomplex: vier uit de 17e en 18e eeuw daterende synagogen, door glas- en staalkonstrukties tot een modern en indrukwekkend museum gemaakt.

van synagogencomplex naar museum

De Hoogduitse synagogen waren eeuwenlang de plaats waar joden samen kwamen voor gebed en studie. Hier werden de hoogtijdagen in het leven van de enkeling en de gemeenschap gevierd, werden vreugde en verdriet gedeeld. Na de moord op ruim 100.000 Nederlandse joden in de oorlog van '40-'45 stonden deze monumenten jarenlang leeg. Toch werd na de oorlog het joods leven in Nederland hervat. Het Joods Historisch Museum vormt het bewijs van de vitaliteit van het jodendom in de Nederlandse samenleving. De veelzijdigheid van het jodendom in heden en verleden, van religie en cultuur, van het zoeken naar eigen identiteit, van de band met Nederland en de liefde voor Israël: dat wil het museum zichtbaar maken. De joodse cultuur komt tot stand door de wisselwerking tussen overgeleverde joodse waarden en invloeden van buiten, en vindt in ons land al plaats sinds de eerste vestiging van joden rond 1600. Joden hebben als minderheid steeds vindingrijkheid betoond bij het zoeken naar oplossingen in het spanningsveld tussen eigen tradities en de Nederlandse omstandigheden.

Binnen de muren van het museum wordt aan alle joodse herinnerings- of gedenkdagen aandacht besteed en komen op verschillende manieren een aantal ge- en verboden aan de orde. Dit wordt niet gedaan om een verleden te conserveren, maar om informatie over een geschiedenis en een dynamische cultuur te presenteren. Het presenteren van deze cultuur op zo'n actieve manier op een historische plek in (joods) Amsterdam is daarom zo belangrijk, omdat de gebouwen van het synagogen complex opnieuw een joodse functie hebben gekregen in de nieuwe buurt rond het Waterlooplein.

Alle vier de synagogen zijn gebouwd door de Hoogduits-joodse gemeente. De Grote Synagoge of Grote Sjoel werd gebouwd in 1671, maar door de toenemende migratie ontstond er al spoedig ruimtegebrek. Daarom werd in 1686 boven een vleeshal - kosjere slachterij achter de Grote Synagoge - een tweede, kleinere synagoge gebouwd: de Obbene Sjoel. Niet lang daarna (1700) kwam daar een derde synagoge bij: de Driete Sjoel. Vanwege de aanhoudende groei van de joodse gemeente bleef het ruimtegebrek echter voortbestaan, zodat tussen 1730 en 1752 de laatste synagoge, de Neie Sjoel, - herkenbaar aan de glazen koepel op het dak - werd bijgebouwd.

In de 11e eeuw liep het aantal bezoekers terug: het aantal joden dat buiten de hoogtijdagen de sjoel bezocht verminderde drastisch. Maar behalve deze verminderde kerkelijkheid nam ook het aantal joden rond het Waterlooplein af door verhuizing naar nieuw aangelegde stadsdelen. Na 1900 kreeg een aantal gebouwen een andere bestemming, totdat de joodse gemeente het gehele complex in 1955 aan de gemeente Amsterdam verkocht: de mogelijkheden ontbraken om de in de oorlog zo zwaar beschadigde gebouwen te restaureren en te onderhouden. De buurt, waar voor 1940 zoveel bezoekers van de diensten in de synagogen hadden gewoond, was door de jodenvervolgung grotendeels ontvolkt. In hetzelfde jaar, 1955, werd het Joods Historisch Museum heropend op een bovenverdieping van het Waaggebouw. Daar werden tot 1975 kleine maar vaak succesvolle exposities ingericht. Na 1975 groeide het museum gestaag, mede doordat vrijwel het gehele Waaggebouw ter beschikking kwam. Met de in gebruikname van het gebouwencomplex aan het Jonas Daniël Meijerplein, mei 1987, heeft het museum voor het eerst de mogelijkheid gekregen een groot deel van zijn kollektie permanent te laten zien.

museumroute

Door het gehele museum is een "museumroute" uitgezet. De bezoeker maakt in de vaste opstelling kennis met het begrip joodse identiteit, op de begane grond van de Nieuwe Synagoge. Via de omloop in de nieuwbouw komt men in de Grote Synagoge, waar de nadruk ligt op de joodse religie (begane grond), terwijl op de galerijen de hoogtepunten uit de sociale geschiedenis van de joden in Nederland belicht worden. De eerder genoemde omloop en de galerijen van de Nieuwe Synagoge zijn bestemd voor tijdelijke tentoonstellingen. Vanuit deze omloop heeft de bezoeker tevens toegang tot de Hans J affé-zaal en de mediatheek. In de Obbene Sjoel is een kosjere koffiешop gevestigd, welke aan de Sjoelgass - een straatje tussen de synagogen - gelegen is. Tevens vindt men daar een boekwinkel.

joodse identiteit

De route begint bij de vijf elementen die vandaag de dag de joodse identiteit kenmerken: de religie, de band met Israël, vervolging en overleving, de persoonlijke levensgeschiedenis en de invloed van de Nederlandse cultuur.

religie

Sinds de verstrooiing van het joodse volk en de verwoesting van de tempel in Jeruzalem (70) is het jodendom gebaseerd op de thora en mondelinge overleveringen. Een perkamenten thora-rol en vele andere Hebreeuwse boeken laten zien, dat de rabbijnen tot op de huidige dag de leer aanpassen bij de nieuwe omstandigheden. Na de verwoesting van de tempel (waarvan een antiek houten model wordt getoond) speelt joods leven zich thuis en in de synagoge af. Een gedekte tafel met de benodigdheden voor de joodse Pesachmaaltijd en foto's van lerende kinderen illustreren dat de religie - in al zijn veelvormigheid - voor velen nog steeds de basis van het jodendom vormt.

band met Israël

Met de woorden "volgend jaar in Jeruzalem" aan het einde van de joodse paasviering is eeuwenlang de herinnering aan Jeruzalem en de hoop op terugkeer naar Israël levend gehouden. Dit gedeelte van de tentoonstelling laat de ontwikkeling zien van het zionisme, het politieke antwoord op het antisemitisme: een eigen staat voor de joden in Israël. Affiches, certifikaten en foto's laten de moeizame opbouwfasen van Israël vanuit Nederland zien.

vervolging en overleving

Het politieke anti-semitisme van voorgaande eeuwen leidde uiteindelijk tot de stelselmatige moord op 6 miljoen joden door Nazi-Duitsland. Aan de hand van originele foto's en documenten wordt duidelijk gemaakt, hoe de Nederlandse joden al bij het begin van de bezetting werden geïsoleerd binnen de samenleving, hoe anti-joodse maatregelen werden genomen en deportaties werden voorbereid. Beelden van Westerbork, Auschwitz, Dachau, Sobibor, Bergen-Belsen - eindbestemmingen van de goederentreinen - vormen de macabere illustraties van deze verbijsteringwekkende periode.

persoonlijke levensgeschiedenis

Het museum toont hier een gedeelte van het omvangrijke werk van de Berlijnse schilderes Charlotte Salomon, die in 1939 Nazi-Duitsland ontvluchtte. In sombere, van schuldgevoelens vervulde gedachten toont het museum het gedeelte waarin Salomon haar grootmoeder verbeeldt. Persoonlijke gebeurtenissen en politieke ontwikkelingen raken zo diep met elkaar verweven; iedere jood kan zich binnen zijn persoonlijke mogelijkheden met de joodse gemeenschap verbonden weten.

Nederlandse cultuur

Als laatste aspect van de joodse identiteit is de wisselwerking met de Nederlandse omgeving te zien. De uiterlijke vormen van het jodendom zijn ontleend aan de heersende stijlen. Zo zijn barokke kerktorens het voorbeeld geweest voor siertorens van de thora, en diende protestantse kerkbouw als voorbeeld voor synagogale architectuur.

joodse religie

De permanente tentoonstelling wordt vervolgd in de Grote Synagoge, die geheel in de historische kleuren gerestaureerd is. Met de marmeren Ark uit de bouwtijd, de in hun oorspronkelijke vorm teruggebrachte galerijen voor mannen én vrouwen en het teruggevonden rituele bad (mikwe), behoort deze synagoge tot de fraaiste "objekten" van het museum.

Centraal in dit gedeelte staan de feestdagen, de levenscyclus en de joodse gemeenschap. Prenten, voorwerpen, foto's en tekeningen brengen de joodse feestdagen in beeld: een dertiende eeuwse Hebreeuws gebe-

denboek, een feestelijk gedekte tafel als inwijding voor de sabbat, een miniatuur-loofhut, Chanoekalampen en boekrollen enz. Aan de hand van een fotoserie is te zien wat er allemaal voor komt kijken om een huishouding volgens de rituele spijswetten te voeren. Geboorte, volwassenwording, huwelijk en dood worden in hun rituele vormgevingen gemarkeerd. Onder meer wordt aandacht besteed aan het feit dat in alle stromingen van het jodendom de vrouw de laatste tijd een grotere rol speelt in de plechtigheden dan voorheen. Men krijgt een indruk van de deftige rijkdom en charmante eenvoud van de ceremoniële kunstobjecten: mantels, zilveren siertorens, kronen, schilderijen, aanWijZerS ("jadjes"), bekers, kannen en schalen.

sociale geschiedenis

Op de galerijen van de Grote Synagoge worden de hoogtepunten uit de sociale geschiedenis van de joden in Nederland belicht, met als centraal thema de liefdadigheid ("tsedaka"). Hier ziet men de historische ontwikkeling van "tsedaka" naar socialisme, zionisme en sociale zorg door de staat.

inhoudelijke uitgangspunten

Als inhoudelijk ingangspunt voor het museale beleid hanteert de staf de volgende formulering: "Jodendom is een minderheidskultuur die mede gevormd is door het duizenden jaren functioneren in een omgeving waarvan de sociale, kulturele, economische en bestuurlijke omstandigheden grotendeels bepaald zijn door een niet-joodse meerderheid. Op basis van de Tora en de daaruit voortvloeiende tradities heeft de joodse cultuur zich ontwikkeld en steeds opnieuw aangepast aan plaats en tijd. Het jodendom is in al zijn facetten flexibel en is van binnenuit een overlevingskultuur". In deze opvatting moet telkens weer vastgesteld worden hoe het jodendom beoefend of bekeken wordt. Het Joods Historisch Museum wil geen geschiedenis tonen óm de geschiedenis, maar juist in relatie tot de hedendaagse problemen, de processen waarin wij allen verwickeld zijn. Het museum probeert te signaleren, te beschrijven en vragen te stellen, opdat de bezoeker op zijn of haar wijze binnen zijn of haar kader herinneren en leren kan.

Joods Historisch Museum Jonas Daniël Meijerplein 2-4 1011 RH AMSTERDAM tel. (020) 26 99 45

folder/poster op aan:,raag verkrijgbaar

Openingstijden
dagelijks van 11.00 tot 17.00 uur
gesloten op Grote Verzoendag, Jom Kippoer

Toegangsprijzen	
volwassenen	f 5,00 p.p.
houders pas 65, kinderen 10-17	
jaar	f 2,50 p. p.
kinderen tot 10 jaar, houders van museumjaarkaart, vrienden, donateurs	gratis

Groepsbezoek

Afspraken voor rondleidingen kunnen vooraf worden gemaakt. Combinaties met bv. een wandeling door joods Amsterdam of rondleiding door een ander museum zijn mogelijk. Een rondleiding kost f 40,00 (groep van maximaal 30 personen). Leden van de groep betalen daarbij een gereduceerde entreeprijs van f 2,50 p.p.